mokslas menas literatūra

DRAUGAS
ANTROJI DALIS / 1983
RUGSĖJO MĖN. 24 d. / SEPTEMBER 24, 1983
PART TWO — Nr. 190(33)

Šiame numery:

Lituanistikos studijos Illinois universitete Chicagoje.

Tretysis Broniaus Kviklio „Lietuvos bažnyčių“ serijos tomas — „Kauno arkivyskupija“.

Pro skaldytą stiklą prasišviečianti didybė — Bronės Jameikienės vitražai.

Danguolės Sadūnaitės eilėraščiai.

Naujos knygos pirmu žvilgsniu.

Svečiuose pas skulptorių Mykolą Arvystą.

Kultūrinė kronika.

Nauji leidiniai.

Kertinė Parašte

Lituanistikos studijos Illinois universitete Chicagoje

Lietuvių buvo svajota kur nors šiame „svetimame“ krašte įsigyti vietą lituanistikos studijoms. Logiška buvo tai daryti lietuvių apgyventuose mieстuose; logiška buvo, kad išsamiausia programa už Lietuvos sienų būtų didžiausiame lietuvių mieste, Chicagoje. Illinois universitete Chicagoje (UIC) gražiai įsisteigė lituanistikos programa, kuri gyvavo. Iškilus pavojui, kad programa gali būti nutraukta, lietuviai, drauge su prieteliais universitete, iškovojo jai tolimesnę gyvybę. Šiuo metu tame universitete dėstoma septyniolika LITH kursų: 6 lietuvių kalbos pradedantiems ir pažengusiems; 4 literatūros; 1 vertimo; 1 kultūros; 2 kalbos istorijos ir struktūros; 2 savarankiško darbo; ir vienas, šią žiemą naujai dėstysimas, įvadas į baltų ir skandinavų literatūras. Jau ketvirti metai, kai pradinius kursus dėsto asistentas, siekiąs aukštesnio laipsnio tame pačiame universitete. Šiemet tai studentė, norinti įsigyti lituanistikos doktoratą. Ta galimybė susidarys, įsteigus Lituanistikos katedrą. Kitus kursus dėsto pasamdyta profesorė. Programai papildyti kviečiami svečiai kalbėtojai.

Lituanistikos studentai yra daug nuveikę. Vienas yra gavęs bakalauro laipsnį lituanistikoj — germanistikoj. Penkiems lituanistika buvo šalutinė mokslo šaka. UIC studentai yra spausdinę straipsnius, poeziją, prozą ir vertimus *Drauge, Lituanus, Metmenyse, Lietuvių dienose, Bridges, Moteryje, Mūsų vytyje, Ateityje, Laiškuose lietuviams* ir kitur. Dvi studentės yra paruošusios lietuvių kalbos vadovėlį nemokantiems, užsisakytą bent šimto žmonių po visą Ameriką. Šeštadieninėse mokyklose dėstė UIC studentės, užsiregistravusios savarankiško darbo kursui, padedamos lituanistikos profesorės. Lituanistikos studentai yra laimėję *Ateities* ir *Laiškų lietuviams* bei Lietuvių Žurnalistų sąjungos premijas už darbus, atliktus akredituotiems UIC kursams. Retai kuris universiteto studentas yra tiek pasiekęs, kiek UIC lituanistikos studentas.

Šalia to, visas būrys perėjo kalbos kursus, skaitė lietuvių literatūrą. Ir už tai gavo universiteto įskaitas.

Iš pat pradžių šio vėliausio penkmečio programos tikslas buvo studentus mokyti kalbos, literatūros bei kultūros ir tarnauti lietuvių visuomenei. Kursai, atspausdinta medžiaga, mokytojavimas pasiekė tą tikslą. Ir tai turėjo būti tik dalis išsamesnio plano. Įsisteigus Lituanistikos katedrai, nebebūtų ribų; t.y., lituanistikos programa apimtų mokslinį studentų pasiruošimą nuo pradinio kalbos kurso iki doktorato. Į tą planą įeitų esami 17 kursų, kurie įvedami, kaip tik turint tikslą studentus ruošti platesniam darbui lietuvių bendruomenėj ir galimybei siekti aukščiausio mokslo laipsnio.

Illinois universitetas Chicagoje tvirtai rėmė ir remia profesorės bei asistentų pastangas. Slavistikos fakulteto vedėja (žinanti, kad lietuvių kalba yra baltų kalba) dalyvauja, kur tik yra kviečiama, rašo, ragina. Dekanai kartu rūpinasi, kaip pritraukti studentus: už tat pasiūlytas baltų ir skandinavų literatūrų įvadinis kursas — tikimasi, kad daugiau kas domėsis. Universiteto ekonomijai reikalinga, kad profesorių algos būtų pateisinamos studentų skaičiumi. Tas skaičius lituanistikoj daugumoje ateina iš lietuvių tarpo. Čia ir glūdi sunkumas.

Prieš penkerius metus studentų skaičius buvo didelis. Deja, dalis jų buvo paprašyti užsiregistruoti kaip tik dėl to, kad skaičius būtų didelis. Jie nė nemanė pasirodyti kursuose. To greitai atsikratyta. Į kursus (už kuriuos universitetas duoda įskaitas) žiūrima rimtai. Studentas turi pereiti numatytą, universiteto patvirtintą programą, kad

(Nukelta į 4 psl.)

Tretysis Broniaus Kviklio „Lietuvos bažnyčių“ tomas

JURGIS GLIAUDA

Serijinio šešių tomų veikalo „Lietuvos bažnyčios“ išleidimas jau įpusėtas. Pasirodė tretysis serijos tomas *Kauno arkivyskupija*. 1980 metais buvo išleistas pirmas — *Telšių vyskupijos* tomas. 1982 metais pasirodė *Vilkaviškio vyskupija*. Iš viso, šių metų leidinį įskaičius, Lietuvos bažnyčių aprašams paskirta 1392 stambaus dydžio puslapių. Kita tiek skaičiumi buvo iliustracinės medžiagos. Retai kas ir kitoj tautoj gali pasididžiuoti beturįs panašų istoriografinį veikalą, skirtą reikšmingiausiai visuomenės gyvenimo temai — tautos religinės praktikos temai. Juo labiau, kai tokio pobūdžio veikalas leidžiamas religinio persekiojimo aitroje, už savo gimtojo krašto ribų. Juo smarkiau plėšiasi antireliginio fronto piranos ir barakudos suniokoti Lietuvoje maldos namus, juo tvirčiau tų šventovių pamatai, lyg šaknys, įsikeroja „Lietuvos bažnyčių“ serijoje, juo aukščiau kupolai ir kryžiai kyla ir smeigiasi į dangų.

Šito didžiulio veikalo išleidimo nuopelnas priklauso Amerikos Lietuvių Bibliotekos leidyklai, kurios rūpesčiu prieš kelerius metus pasirodė aštuoni albuminio dydžio leidiniai, skirti įvairioms lietuvių kultūrinio gyvenimo apraiškoms. „Lietuvos bažnyčių“ serijos išleidimo nuopelnas priklauso ir mecenatams, kurie šiam tomui išleisti sudėjo apie dvidešimtį tūkstančių dolerių. Tarp stambiausiųjų aukotojų: bevardis X.Y. — 3000 dol.; Petronelė Strumskienė — 2000 dol.; kun. Jonas Ruokis — 1100 dol. Po 1000 dol. aukojo Anicetas Grigaliūnas, Lietuvių Fondas, kun. Simonas Morkūnas, Juozas Vaineikis. 600 dol. aukojo prel. Jonas Kučingis. Gausus būrys rėmėjų, paaukojusių po 500 dol. ir mažiau. Visų sąrašas paskelbtas knygoje. Aukų stambumas ir aukų gausa įrodė, kad šios serijos sumanymas, išviršinė leidinių išvaizda ir platus turinys sužadino norą remti ir patenkino giliausius laisvosios išeivijos siekius. Tai noras matyti gyvą tėvynėje įtūžusiai naikinamą pasaulį — religinės praktikos namus, senas šventoves. Šioje koncepcijoje slypi intelektualinės, idėjinės ir religinės kovos branduoliai.

Palendrių bažnyčios galinė ir šoninė sienos 1981 metais. Ši bažnyčia okupantų uždaryta 1945 metais. (Iš „Lietuvos bažnyčių“ III tomo.)

Šią knygą redagavo, kaip ir jau kitus tos serijos išėjusius tomus, nuostabiai darbštus kultūrininkas Bronius Kviklys, prieš dvi dekadas davęs mums masyvius *Mūsų Lietuvos* tomus (Lietuvių Enciklopedijos leidykla). Serijos redakcijoje veikė kun. Viktoras Dabušis, Bronius Kviklys, Juozas Mažeika, T. Anicetas Tamošaitis, SJ, kun. dr. Juozas Vaišnora, MIC, vysk. Vincentas Brizgys, Nijolė Gražulienė, T. Algimantas Kezys, SJ ir Vincas Lukas. Architektūrinių tekstų parūpino dr. inž. Jurgis Gimbutas, žemėlapio autorius — Albina Karnius. Dailininkas ir techninis redaktorius — Petras Aleksa. Tekstą rinko Aleksandras Pakalniškis, Jn. Spaudė M. Morkūno spaustuvė. Tokia tvarka išvardina gausius bendradarbius leidinio anotacija. Tačiau bendradarbių buvo daugiau. Redaktorius Bronius Kviklys įvadiniame rašiny dar mini kun. Stasį Ylą, Joną Dainauską, kun. Pijų Brazauską, dail. Ziną Morkūnienę, Klemensą Dėdelą, Henrietą Vepštienę... Prie *Kauno arkivyskupijos* rėmėjų — galbūt tai pirmas toks įvykis išeivijos kultūros istorijoje — savo finansine parama prisijungė okupuotoje Lietuvoje gyvenąs tautietis: Koksai gi tai *vade mecum* laisvės lepinamiems išeiviams!

Knygos tiražas gera naujiena mūsų knygos rinkoje — 1500 egzempliorių. Apimtis — 512 sunkiasvorio popieriaus puslapių. Solidus drobinis įrišimas lyg sakyte sako: knygos ištvermė garantuota šimtmečiams. Savo dailia išvaizda knyga sugestijuoja ją gerbti ir tikėti jos ilgu amžiumi — juk dėstoma knygoje apie šimtamečius pastatus, apie amžinas idėjas, apie lietuviškas šventoves.

Išeivijoje aktualinamas sąjūdis, norint pakeisti terminą „bažnyčia“ lietuvišku pakaitalu, tradicinės „Lietuvos bažnyčių“ serijos terminologijos nuneigtas. Bažnyčia (išvestinė iš slaviškojo žodžio „boh“, „božnica“) yra lietuvių maldos namai, visuotine prasme kartais vadinama lotyniškuoju *ecclesia* — eklezija. Gausūs atitikmenys — maldos namai, maldnamis, maldykla — sustojo ant projektų slenksčio.

Šioje knygoje rašytojas Č. Grincevičius (psl. 224) atpasakoja epizodą, rodantį, kaip Grinkiškyje atsiradęs slavizmas „betleika“ bematant buvo pakeistas labiau priimtinu terminu „pasija“. Įvykis tas lyg pavyzdys — kuriuo būdu galima religinėje praktikoje kratytis slavizmų, atneštų per lenkus, ir neleisti jiems įsipilietinti įsisenėjimo teisėmis. Tai gili ir skausminga ne vien tik kalbinė, bet ir psichinė reforma. Šiame tome yra šiek tiek senų terminų kaitos: žodis „pašventinti“ pakeistas žodžiu „pašvęsti“.

1982 metais Kauno arkivyskupijoje veikė 122 bažnyčios, kai kuriose nebuvo nuolatinio kunigo. Tačiau šioje knygoje bendroji panorama platesnė. Pavaizduoti ir buvę, okupacijos jau sunaikintieji, vienetai. Kai kurių šventovių pamatai išliko. Tie pamatai atrodo dabar kaip nuskintos ir sutryptos gėlės — dar neseniai tos gėlės žydėjo, skleidė aromatą ir dorino žmones. Varpinių varpai ten skambėjo, žmonių minios ten lankėsi...

Kauno arkivyskupijos turiny gero stratego planu sutilpo dabartis, praeitis, istorinis škicas, būdingo epizodo tekstas, vardai, vietovardžiai, datos, naujutėlaitės padėties iliustracijos. Nuotraukos datuotos kuo šviežiausiai. Kai kurių datos — 1982 metai! Tas faktas taip suaktualina knygą. Tai betarpė akistata su nūdiena.

Istorija visad įdomi. Šiais, „Aušros“ metais, šis momentas veikiau prisimenamas. Istorija turi galingą poveikį. Davęs plačią erdvę istorijos faktams, Bronius Kviklys planingai nesirėmė istorijos primatu. Gaji nūdienos srovė teliūskuoja per visus masyvaus leidinio puslapius. Tai matyti itin aiškiai iš nuotraukų, kurios čia turi dokumento svorį. Juk vaizdas atstoja tūkstantį žodžių.

Kadaise Stalinas ciniškai pasiteiravo, kiek šarvuočių beturįs Vatikanas? Vatikanas šarvuočių neturėjęs, todėl jis nurašytinas iš realaus istorijos formavimo. Ir Kauno arkivyskupija neturi šarvuočių ir MX raketų. Bet šios knygos puslapiuose gausu nuotraukų, rodančių religinio fronto šarvuočius. Tai maldininkų minios Lietuvos maldyklose, procesijose, religinėse šventėse. Josvainių procesija 1955 metais, Kryžių kalno scenos 1979 metais, Tytuvėnų šventorius 1981 metais, minios prie Šiluvos koplyčios ir kilometrinė maldininkų procesija į Šiluvą 1977 metais.

Ar beįmanoma dokumentuoti visus nuostabius religinio fronto šarvuočių manevrus? Jų taip gausu, jie tokie atsidavusiai entuziastingi. Visa tai vyksta dabar. Religinio fronto aktyvūs dalyviai yra asmenys, kurie gimė ir buvo mokslinami Lietuvoje nuožmių, neoneroniškų religinių persekiojimų metais.

Bronius Kviklys organiškai sujungė istorinius bangavimus. Jų labai žalingų ir nuožmių būta ir praeityje. Caro generolų veikla gera

(Nukelta į 2 psl.)

Buvusios Aušros Vartų bažnyčios Aukštuosiuose Šančiuose liekanos. (1981 m. nuotrauka).

„Lietuvos bažnyčios“

(Atkelta iš 1 psl.)

paralelė dabartinių kvislingų veiklai. Tam tikro negailestingo ciklo posūkiu istorija vis pasikartojanti. Todėl tautai palankesnio periodo viltis turi būti įjungta į ciklo judesį. Šio reikšmingo momento buvimas knygos tekste, ir potekstėje, daro ją ne tiktai giliai informacine, bet ir idėjiniai reikšminga.

Net gi lietuvių nuovyla dėl lietuvio kardinolo miražo, lyg ir pranašingai atskambėjo knygoje (psl. 20) akordu iš nesenos praeities:

> 1935 m. pradėjus rūmus statyti (Metropolito rūmus. — J. G.), susilaukta stipresnės opozicijos prieš projekto vykdymą. Opozicija reiškė nuomonę, kad išlaidos būsiančios per didelės ir kad telkiamas lėšas būtų galima panaudoti kitiems „naudingesniems“ tikslams. Buvo siūloma už tuos pinigus pastatyti mokyklą, prieglaudą ar ką nors. Net senelis prel. Al. Dambrauskas-Jakštas priekaištavo. Kan. M. Vaitkus savo atsiminimuose teigia jį perkalbėjęs tokia mintimi: „prelatas visa dūšia trokšti, kad Lietuva galop gautų kardinolą? Juk taip? Na, o juk žinome, kad Šv. Sostas tik tuokart. sutiks duoti mums lietuvį kardinolą, jei tam tikros iš mūsų pusės sąlygos bus realizuotos — tarp kitko, jei pateiksime būsimam kardinolui padorų butą ir tai ne bet kokį, nes juk kardinolų rangas yra lygus viešpataujančių valdovų šeimos nario rangui“. Ši mintis Jakštui pasirodžiusi įtikinamai, ir jis toliau nebeprieštaravęs. Nutilo ir kiti oponentai.

Dabar Kauno metropolijos rūmuose gyvena raudonarmiečių diduomenė su savo šeimomis. Nei Kaunas, nei Vilnius palociaus kardinolui neturės...

Pasiimdamas didžiulę Kauno arkivyskupijos temą, autorius suskirstė tą temą dalimis, būtent, į dvi plokštumas: Kauno miestas ir Kauno arkivyskupijos vietovės. Šie religinės praktikos vienetai eina alfabeto rikiuote. Čia enciklopedinio žodyno metodas. Bet dėl dėstymo gyvumo, čia nėra enciklopediškos sausros. Dėstymas tampa gyvybe pulsuojančiu pokalbiu. Žiloji senovė noriai užleidžia vietą aktualybei, epizodui, statistinei žinutei, dialogui. O juk viskas, kas šiandieną atrodo aktualybė, ateityje taps reikšminga istorine stambmena. Todėl tas margas knygos koloritas pasiruošęs įžengti į ateitį ir visapusiškai informuoti ją apie veikiai senstančias dienas.

Kurų bažnyčia ir šventoriaus vartai 1980 metais. (Iš „Lietuvos bažnyčių“ III tomo).

Estetiškas, rūpestingai išieškotas iliustracijų išdėstymas puslapio plotyje yra tikra priemonė pavergti skaitytojo dėmesį, pradžiuginti redakcijos išmone, pasigrožėti. Tai ir tipografinis nuopelnas. Tai dvi neatmezgiamai supintos leidinio savybės: redakcija ir tipografija.

Detalizacija rūpestingai padaro mažą objektą svarbiu ir įdomiu. Plačiau mažai žinomos smulkios parapijėlės istorija neretai pražysta stambiais istorinių nuopelnų ir didelės visuomeninės reikšmės žiedais. Kiekvienas ką nors žino apie Šiluvos, Kryžių kalno, Šiaulių epopėjas, bet ar daug turime žinių apie turininga Skarulių bažnytkaimio istoriją? Skaruliai užima knygoje beveik septynias skiltis. Daug žinoma apie Tytuvėnus, o apie Veliuoną? Įspūdingiausias tai Lietuvos istorijos punktas, kur politinis ir religinis gyvenimai tokie intensyvūs, kad ir 1979 metais Vytauto Didžiojo paminklas išliko režimo vandalų nepaliestas.

Religinio gyvenimo centras dabar Kaune. Čia veikia ateities gyvybės laidas — Tarpdiecezinė kunigų seminarija, kuriai atitenka savo laiku (Maironiui rektoriaujant) lietuviškos kunigijos sulietuvinimo nuopelnas. Į ateitį žvelgia idėjinio tūrio kupinos naujai pašvęstųjų kunigų grupinės nuotraukos, jų primicijos. Nuotraukų data: 1981 metai!

Taip, beveik koja kojon, žengia istorija, dabartis ir ateitis. Va, Kauno bazilikos žiloji istorija — ir nebaigtos statyti Prisikėlimo bažnyčios tragedija. Ši didinga kun. Felikso Kapočiaus genijaus šventovė savo likimu gyvai primena Klaipėdos bažnyčios desakracijos orgiją. Tai du milžinai, į kurių išniekinimą pasikėsino režimas, tyliai snaikinęs tuzinus smulkesnių religinių institucijų: bažnyčių, koplyčių, vienuolynų, prieglaudų ir pavienių meniškų kryžių pakelėse.

Architektūrines pastatų savybes aprašė dr. inž. Jurgis Gimbutas. Jis davė profesinių, terminologijos precizija pripildytų tekstų, kurie skrupulingai detalūs, itin specialūs. Tai didelis darbas ir reikšminga talka. Neretai išleidžiama iš akių, kad norint nusakyti pastato stilių, stiliaus precizijos aprašus, nepakanka tik įspūdžio; reikalingos specialios žinios. Juk objektai, kurie šiandieną taip preciziškai įrašomi kartotekon, rytoj gali išnykti.

Kyla klausimas, daug kam dabar itin parūpęs: ar masiniame lietuviškų šventovių stilių sąvade įmanoma rasti vadinamąjį tautinį lietuvių architektūros stilių? Šimtmečiais bažnyčių statytojai maišė klasiką, pseudoklasiką, neoklasiką, baroką, gotiką, neogotiką, etc. Statė dorėnų portikus, vainikavo gotiniais bokštais, gražino baroko, renesanso ir neobaroko puošmenomis altorius; puošė interjerus, fasadus, bet...

Savotišką užuomazgą krašto formuojamo stiliaus galime rasti tik senose medinėse, stačiomis lentomis apkaltose varpinėse. Iš to lokalizmo galbūt galėtų kada nors išsivystyti savas, asketiškas statybinis primatas. Tai kieto braižo statyba, kurios neįgyvendinti stambių pastatų formose. Kauno Prisikėlimo bažnyčia kažin kaip iš tolo ir primena tas asketiškas varpines. Jos milžiniškų siaurų langų apybraižos gyvai primena stačiomis lentomis apkaltas smulkias varpinėles, kurių vieną M. K. Čiurlionis įamžino savo piešinyje...

Tačiau visi bokštuotieji bažnyčių pastatai vietos landšafte sudaro ypač jaukų, pastoraliai švelnų vaizdo dekoravimą. Daugybė tokių nuotraukų, kur bažnyčios formos suliedinamos su gamtovaizdžiu, įtikina, kad universalių stilių bažnytiniai pastatai lietuviškoje aplinkoje susilieja su landšafto savybėmis ir tampa lietuviško stiliaus šedevrais kaip tiktai lietuviškame gamtovaizdyje. Jeigu puošnus baroko stiliaus statinys liudija idėjos triumfą, kalambūriškai tarus, **barako** stiliaus pastatėlis, kurin dabar atkakliai sueina tikintieji maldai, tampa tragiškos nūdienos liudytoju. Barakai, maldos namai, kurie išaugo sovietinės eros sunkmetyje, dabar yra lietuviškiausio stiliaus šedevrai...

Šalia senovės statytojų, stačiusių pastatus bažnyčioms, vienuolynams, religinėms institucijoms, iškyla šio šimtmečio bažnyčių statytojų vardai. Kauno arkivyskupijoje tai buvo: kun. Feliksas Kapočius, kun. Simonas Morkūnas, kun. Mamertas Lumbė, kun. P. Janušauskas, kun. Juozapas Dagilis, kun. Pr. Janulaitis, kun. L. Šiaučiūnas, kun. Kazimieras Ambrozaitis, kun. Juozapas Želvys, ir kiti. Moderni lietuviškų religinių pastatų statytojų nomenklatūra dar laukia savo studijų. Laisvoje išeivijoje, šen ir ten, kaip ir šioje knygoje, šis momentas liečiamas, akcentuojamas.

Vienas tokių statytojų — atsidavimo idėjai pavyzdys — yra kun. Kazimieras Ambrozaitis. Per 38 metus susitaupęs pinigų Amerikoje, jis grįžta Lietuvon ir 1938 metais pastato stilingą Aušros Vartų Dievo Motinos bažnyčią Lalendrių kaime (prie Šiaulių). 1947 m. miręs, kun. K. Ambrozaitis buvo palaidotas valdžios uždarytos, jo statytos bažnyčios sienoje.

Dvasininkų ir jų vedamų bažnyčių niokojimo aprašymai užima daug knygos puslapių. Šventovių desakracijos nuotraukos rodo neįtikimus sveikam protui vaizdus. Buvusios Švč. Trejybės bažnyčios bokšte iškelta, šalia nulaužto kryžiaus, raudonoji penkiakampė sovietinio režimo žvaigždė. Nukankintų, kalintų, tebekalinamų arkivyskupijos kunigų sąrašai eina ilgomis skiltimis. Tai bolševikinio režimo ir vokiškų nacių persekiojimo aukos. Autorius pastebi (psl. 75), „Kauno arkivyskupijos dvasininkų martirologija nėra pilna, o kai kur, dėl duomenų stokos, gal ir ne visiškai tiksli“.

Kauno arkivyskupija nėra grynai istorinė studija. Tai pjūvis per laikmetį, rėžis per nūdienos padėtį. Knyga tampriai susiliečia su gyvenimu, su jo dinamizmu. Todėl tokios dažnos išbėgos į praeitį, ir vėl į gyvenamąją dieną. Šekspyrišku tragizmu dvelkia daug epizodų. Net atrodo: čia parūpina siužetų beletristikai ir dramai.

Ciniškiausia blasfemija sklinda (psl. 131) nuo Lenino atvaizdo, kuris įrioglintas į Kauno Įgulos bažnyčios buvusį altorių. Grubiausiu farsu atsiduoda ex-kunigo J. Ragausko paskyrimas dėstyti Kauno diecezinėje kunigų seminarijoje — šis asmuo buvo kovojantis bedievis! Fanatiškos bukaprotybės viršūnę pasiekė Kauno Prisikėlimo bažnyčios bokšte, nulaužto kryžiaus vietoje, įtvirtinta iškaba „Slava KPSS“ (Šlovė kompartijai).

Nualinimo pavyzdžiu laikytinas Kulvos gamtovaizdis 1981 metų nuotraukoje (psl. 269). Štai vietos lankytojo laiškas:

> Kulvoje radau tik krūmais apaugusius griuvėsius. Tėra likusios tik apgriuvusios, vietomis paramstytos sienos. Bokšto kraige gandrai sau lizdą susisuko. Dabartinis bažnyčios pastatas — prie bažnyčios stovįs gyvenamasis namas. Nuolatinį kunigą Kulva ne visada turi. Kai jo nėra — aptarnauja Jonavos kunigas“.

Alegorinė detalė: prie bažnyčios griuvėsių statomas gyvenamas namas maldai, pamaldoms. Tai kaip poeto Kazio Bradūno „Alkanos kelionės“ iliustracija:

> *Ir iš nukirsto kryžiaus kelmo*
> *Lašoja šimtmečio ūgiai.*

1944 metais sudegintos karo veiksmų metu Girkalnio bažnyčios vietoje pastatyta tokia „barakinio“ stiliaus bažnytėlė. (Iš „Lietuvos bažnyčių“ III tomo.)

Taip atrodė Kiaunorių bažnyčia, sudeginta 1944 metais karo veiksmų metu. (Iš „Lietuvos bažnyčių“ III tomo — prieškarinė nuotrauka.)

Užunvėžių bažnyčia 1981 metais. (Iš „Lietuvos bažnyčių“ III tomo).

Martilogijos sąvoka plati. Šioje knygoje erdviai naudojami LKB *Kronikos* duomenys. Tai labai suriša tekstą su dabartimi. Taikliai pavadino autorius religijos persekiojimo erą „Sutemų metais“. Tik sutemų pragare gali vykti apokalipsės vaizdai, kurių šioje knygoje stokos nėra.

Įdomus faktas pastebėtas — okupuotoje Lietuvoje jau esama istoriografų ir menotyrininkų, kurie nagrinėja bažnytinių pastatų architektūrą. Tarp jų: J. Jurginis, I. Lukštaitė, J. Baršauskas, Vl. Zubovas, L. Vladimirovas. Jų nagrinėjimai vienu ar kitu aspektu praturtina kultūros paminklų pažinimą.

Kauno arkivyskupijos tomas yra epochinė knyga, kokių jau nemažai išleista išeivijoje.

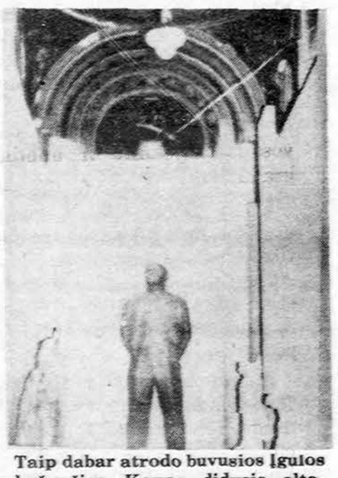

Taip dabar atrodo buvusios Įgulos bažnyčios Kaune didysis altorius. Kristaus vietoje — Lenino ikona. (Iš „Lietuvos bažnyčių“ III tomo — „Kauno arkivyskupija“.)

Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios III. Kauno arkivyskupija.* Chicaga: Amerikos Lietuvių Bibliotekos leidykla, 1983, „Aušros“ metai. 512 psl. Gaunama pas platintojus ir „Drauge“. Kaina — 23 dol., su persiuntimu 25 dol.

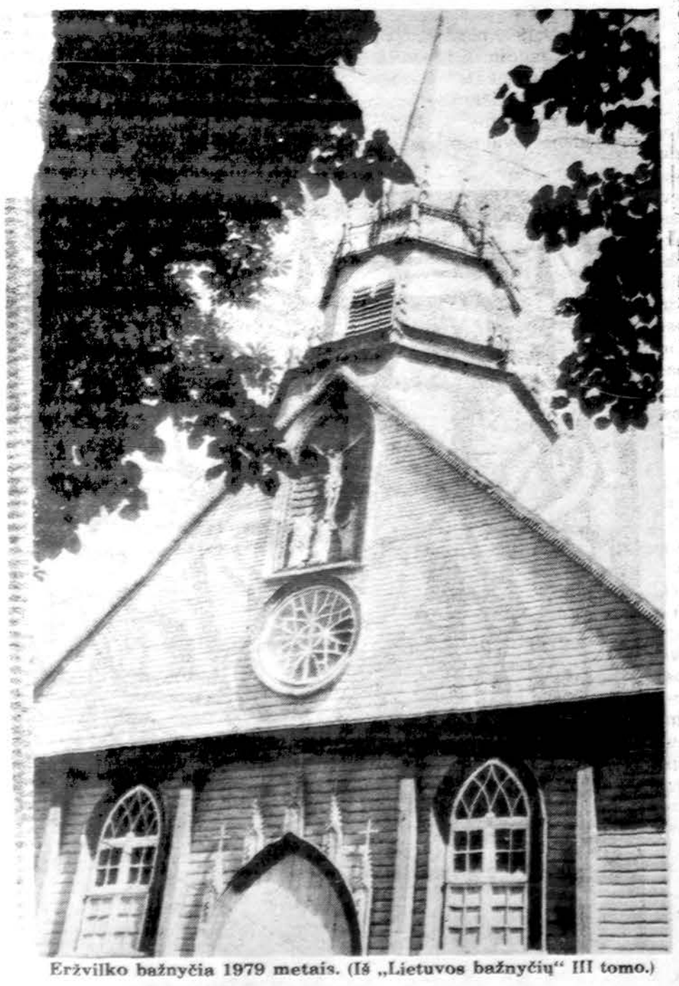

Eržvilko bažnyčia 1979 metais. (Iš „Lietuvos bažnyčių“ III tomo.)

Šiluvos koplyčios altorius 1981 metais. (Iš „Lietuvos bažnyčių“ III tomo.)

NAUJI LEIDINIAI

• *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika.* Pogrindžio leidinys. VI tomas. Nr. 40 - 49. 1980 - 1981. Chicaga: Lietuvos Kronikos sąjunga, 6825 S. Talman Ave., Chicago, Ill. 60629. Viršelis ir iliustracijos — sesers Mercedes, SSC. 688 psl. Kaina — 7 dol. kietais viršeliais.

Šeštasis LKB Kronikos tomas skiriamas Kronikos 10 metų sukakčiai paminėti. Įvade atspausdinama ištrauka iš LKB Kronikos 51-jo numerio, nušviečianti LKB Kronikos atsiradimo priežastis ir tikslus, nurodanti jos sunkenybes — KGB vykdomą ne tik jos bendradarbių, bet ir joje aprašomų asmenų persekiojimą, taipgi jos planus ateičiai — „LKB Kronika eis ir toliau, išlikdama savo esme tokia, kokia ji buvo per pirmąjį dešimtmetį“. LKB Kronika prašo „maldos, drąsos ir krikščioniško sąmoningumo“, nes jos priešų netrūksta, kurie „visi norėtų dirbtinos ramybės, kad LKB Kronika nedrumstų jų sąžinių ir kad jų juodi darbai liktų istorijos tamsoje“. Leidėjai išeivijoje savo ruožtu prašo lietuvių visuomenės dar didesnio pritarimo, moralinės ir medžiaginės paramos LKB Kronikos knygų leidimui ir skleidimui pasaulyje lietuvių ir kitomis kalbomis. LKB Kronikos anglų ir ispanų kalbomis pirmieji tomai plačiai paskleisti tų kalbų kraštuose ir buvo didžiai įvertinti. Stebimasi lietuvių tikėjimo stiprumu ir jų didvyriška kova už religinę ir tautinę laisvę bei žmogaus teises. LKB Kronikos dėka Lietuva pasidarė plačiai žinoma laisvajame pasaulyje, formuodama pasaulio opiniją apie lietuvius, kaip apie didvyrišką tautinę bendruomenę.

Pažymima, kad knygoje sudėta Kronikų tekstai, kaip jie gauti iš Lietuvos; niekas juose nėra pakeista ar išmesta. Knygos gale įdėtas redaktoriaus sudarytas asmenų ir vietovių vardynas ir santrumpų paaiškinimai. Taipgi pridėtas aukotojų sąrašas, kurių dėka šis gražiai išleistas jau šeštas LKB Kronikos tomas išeina į pasaulį.

• *Chronicle of the Catholic Church in Lithuania No. 57, April 3, 1983.* JAV laida — 1983 m. rugpjūčio mėn. 1 d. Angliškas LKB Kronikos vėliausio numerio vertimas, paruoštas kun. K. Pugevičiaus ir redaktorės Marian Skabeikis. Leidėjas — Kunigų Vienybė, 351 Highland Blvd., Brooklyn, NY 11207.

Pro skaldytą stiklą prasišviečianti didybė

NADINE W. SCOTT

Dailininkė — vitražistė Bronė Jameikienė, gyvenanti Honolulu mieste, Havajuose.

Būdama maža mergytė Lietuvoje, Bronė Jameikienė negalėdavo akių atplėšti nuo vitražų katedros languose. „Mamytė man tempdavo už suknelės ir sakydavo: ‚Brone, Brone, tu juk čia melstis atėjai...', — prisimena ji, — bet mane taip kerėdavo ta šviesa ir spalva, besiliejanti iš šventovės langų..." Bronė nenustodavo į juos žiūrėjusi.

Ir ji vis dar į juos žiūri... nors dabar tie jos stebimi langai — jau aštuoneri metai, kaip priklauso Šv. Petro episkopalų bažnyčiai.

1975 m., kongregacijai ruošiantis šią mažą bažnyčią, esančią už Šv. Andriejaus katedros Karalienės Emos gatvėje, atremontuoti, Jameikienė buvo užangažuota suprojektuoti ir atlikti jos langams vitražus. Iki tol tie aukšti, 13 pėdų aukščio ir 3 pėdų pločio langai tebuvo iš paprasto stiklo.

Vienuolika iš tų didžiųjų langų ir du mažesnieji jau užbaigti. Šiuo metu dailininkė darbuojasi, projektuodama likusių dviejų didelių langų vitražus, kuriuos vėliau realizuos savo čikagiškėje studijoje.

Jameikienė dirba su skaldytu, o ne su tradiciniu švino stiklu. Ji užsako tą colio storumo stiklą iš Prancūzijos, Anglijos ar Vakarų Vokietijos. Jis pristatomas 8 colių storumo ir 10 colių ilgio plokštėmis, sveriančiomis po 10 svarų. (Šis sunkusis stiklas gaunamas ir JAV, tačiau, anot Jameikienės, jam trūksta europietiškojo stiklo spalvos intensyvumo ir subtilių gradacijų.)

Vieną dieną ji bus užbaigusi eskizą ir nustačiusi spalvas tiksliuose piešiniuose, kuriuose apibrėžta ir kiekvienos stiklo plokštelės dydis ir figūra skalėje nuo vieno colio iki pėdos.

Ji bus praleidusi daug dienų ir valandų tyrinėdama, rinkdama iš Apreiškimo knygos citatą kiekvieno lango temai. Visi langai sukurti pagal Apreiškimo knygos tekstą, kurį ji pasirinko dėl jame glūdinčio paslaptingumo, mistikos, pranašiškų scenų ir vaizdų.

Ir jinai bus artimai susipažinusi su langų mecenatais, nes juk kiekvienas langas specialiai kuriamas jį užsakiusiai šeimai.

„Kiekvienas langas turi būti reikšmingas tai vienai šeimai", sako Jameikienė. Gėlės, paukščiai, žvaigždės gali simbolizuoti vaikus, anūkus, net žmoną. Ir į kiekvieną piešinį pakliūna gabalėlis Havajų — vaivorykštė, mėlynasis Pacifikas, o gal tik žuvelė, dailininkės pamatyta besimaudant Hanauma įlankoje.

Tuomet ji griebiasi savo ypatingų plaktukų ir kaltų kiekvienai stiklo sienelei apipavidalinti. Jos disciplina jautriai pritaikyta šiam reikliam ir preciziškam menui, apčiuopiamai išgaunančiam spalvos ir formos balansą. Kai kurie gabalėliai labai maži, kiti — trijų ar daugiau colių dydžio trikampiai. Kiekvienas turi būti nupjaustytas, kad gautųsi šviesą atspindintys kampai.

Kiekvienas gabalas suporuojamas su rudame popieriuje atliktame eskize sunumeruotais spalvotais plotais ir galop įdedamas į vietą bei pritvirtinamas epoksio rezinu. Epoksis kartu su skaldyto stiklo gabalais padaro tvirtesnius, ilgiau išsilaikančius langus negu tai galėtų švininis stiklas. Jie tampa pastato architektūros, kurią jie puošia, integralia dalimi.

Skaldyto stiklo storumas, jo nelygūs paviršiai, atspindintys kiekvieną šviesos niuansą, dailininkei primena „priešais stiprią šviesą besisukiojančius deimantus. Apsupti skaldyto stiklo langų, patiriame paslaptingos šviesos ir magiškos spalvos simfoniškąją didybę".

Ir iš tiesų — magiška juos veizėti, simbolinę Dievo majestoto kūrimo momentu išraišką.

Nors švino stiklas vartojamas jau šimtmečių šimtmečiais, tačiau pačioje skaldyto stiklo esmėje glūdintis spindėjimas neleido Jameikienei abejoti dėl pasirinkimo.

„Svarbu yra kompozicija bei figūra", taria ji, — „tačiau taip pat svarbu organiškoji kūrybinės tikrovės vienybė, ir visi jos elementai pradeda spindėti ir žibėti kitokioje šviesoje, kai vartojamas skaldytas stiklas".

Jos langų pavadinimai — „Alfa ir Omega", „Dievo šventiesiems", „Dievo sodas", „Žemės derlius", „Dievo garbinimo vizija" — neabejotinai inspiruoti Apreiškimo knygos.

O taip pat — Šv. Petro bažnyčios bendruomenės. Jameikienė pasisakė, jog pirmą kartą jos kaip vitražistės patirty tenka jai dirbti žmonėms, kurie į jos vitražus žiūri kaip į paminklą jų šeimos amžinam tęstinumui ir nemirtingumui.

„Šiame trupančių vertybių laikmetyje toks nusiteikimas tvirtai liudija įkvėpimą, kuriam neįmanoma atsispirti".

Jameikienė pelnė dailiųjų menų magistro laipsnį iš Chicagos meno instituto ir įsidarbino Valeškos bažnytinio meno studijoje, kur ji ir dabar atlieka savo vitražus. Havajų universitete ji studijavo Tolimųjų Rytų meną ir dėstė.

Jos darbų yra viešuose pastatuose ir privačiose kolekcijose čia ir žemyne, ir ji yra laimėjusi gausybę apdovanojimų, dalyvaudama parodose kartu su Jean Charlot, Egon Weiner, Mish Kohn ir kitais. Jos kūryba, tarp kitko, įtraukta į Tarptautinę dailininkų enciklopediją, 1971 m. išleistą Italijoje, šalia Pablo Picasso, Joan Miro, Salvador Dali ir kitų įžymybių darbų.

Havajuose Jameikienė gyvena jau 16 metų.

(Vertimas straipsnio anglų kalba, atspausdinto *Honolulu Star-Bulletin* 1983.I.29.)

Bronė Jameikienė — Šv. Pranciškus kalba paukščiams (vitražas). Iš dr. Edmund Wong rinkinio.

Kultūrinė kronika

Profesorės Birutės Ciplijauskaitės išverstą į ispanų kalbą Vytautės Žilinskaitės satyrą „Trumpas Juditos triumfas" kartu su vertėjos pastabom apie žymią lietuvių satyrikę išspausdino literatūros žurnalas *Fin de Siglo* (1983 m. 4 nr.), leidžiamas Jerez de la Frontera mieste, Ispanijoje.

Grands Rapids, Michigan, leidžiamas latvių kultūros žurnalas *Treji varti* š.m. birželio mėnesio laidoje išspausdino platų pasikalbėjimą su rašytoju **Jurgiu Gliauda.** Tarp įvairių literatūrinių temų, buvo paliesta trikalbės baltų literatūros tema, pasiremiant šveicarų keturkalbės literatūros pavyzdžiu. Šiame žurnale anksčiau buvo išspausdintos kelios J. Gliaudos novelės, kurias į latvių kalbą vertė rašytojas Anšlavs Eglitis. Prie pokalbio įdėta J. Gliaudos fotografija. Šį pasikalbėjimą žurnalui parūpino *Treji varti* bendradarbis lietuviškiems reikalams rašytojas Algirdas Gustaitis.

Režisierius Jonas Jurašas jau paruošė A. Čechovo „Tris seseris" Japonijos teatre. Premjera įvyks 1983 metų spalio mėnesį. Šis spektaklis numatytas atstovauti Japonijai ateinančios vasaros tarptautiniame teatrų festivalyje, į kurį suvažiuos kolektyvai iš septynių Europos valstybių, Amerikos ir kitų kraštų.

Algis Byla Wisconsino valstybės skelbtame smuikininkų konkurse šią vasarą laimėjo 2-rą vietą. Pereitais metais jam atiteko 3-čia vieta.

Algis dalyvauja Piper Road Spring Band muzikinėje grupėje, kuri groja Amerikos liaudies muziką "Blue grass". Grupė jau yra išleidusi tris plokšteles, o šiais metais pasirodė Algio ir Bob Mason plokštelė „Big and Bob". Dabar grupė jau yra paruošusi medžiagą penktai plokštelei.

Smuikininkas Algis Byla taip pat gerai groja gitara, mandolina, kontrabasu, skambina pianinu ir koncertuose dar reiškiasi kaip vokalistas.

Danguolė Sadūnaitė

UPELIŪKŠTIS

vaikų apšauktas,
paukščių išbartas,

jis vos pavelka kojas
per pievą, šiandien . .
šis žalias, laukų upeliūkštis . .

«

tamsos nuosėdos,
upėje —
ir dangus įlinkęs
nuo žvaigždžių . .
ir jaunas mėnuo
— lyg gandras —
visą naktį tenai varlinėja . .

«

geltonas,
jau pagyvenęs autobusas
judina dulkes kelyje . .

jos dūzgia linksmai visą rytą,
(kaip bičių spiečius) —
lyg nebūtų saulėleidžio...

«

ne visam laikui
šis karštis, ši sausra . .

žydės astros, sode
vieną dieną . .
ir lietaus mažoji rankutė
skubiai ieškos tavosios . .

KAPINAITĖSE

kai vėjas
tą vieną vienintelį debesį
danguje gano...

alyvos žydi
kapinaitėse. .
(tos violetiniai mėlynos sutemos)
// // // // // //

visai nebloga vieta, čia
(galbūt!)
laukti Prisikėlimo. .

Naujos knygos pirmu žvilgsniu

• Jonas Puzinas, *Rinktiniai raštai.* I tomas — Proistorė. 750 psl. II tomas — Kultūros ir politikos istorija. 854 psl. Chicaga: Lituanistikos Instituto leidykla, 1983. Kaina — 35 dol. už abu tomus. Gaunama pas platintojus ir „Drauge".

Žymaus lituanisto, archeologo, mūsų tautos proistorės tyrinėjimo pradininko prof. dr. Jono Puzino (1905 - 1978) pagrindiniai moksliniai raštai surinkti ir išleisti šiame dvitomyje jo šeimos, ypač žmonos Konstancijos Puzinienės, prisiėmusios finansinę leidybos naštą, Lituanistikos instituto ir kruopštaus darbų redaktoriaus Antano Mažiulio rūpesčiu. Pirmajame tome spausdinami mokslininko tiek Lietuvoje, tiek jau svetur paskelbti darbai apie archeologinių tyrinėjimų duomenis Lietuvoje, o taip pat skelbiama medžiaga iš rankraščių: Senasis akmens amžius, Neolito kultūra prieš atsikeliant indoeuropiečiams, Baltai žalvario amžiuje, Prekyba su Romos Imperijos provincijomis. Antrajame tome surinkti mokslininko straipsniai iš atskirų Lietuvos miestų istorijos (Vilnius, Gardinas, Kaunas, Kražiai, Šiauliai, Ukmergė), lietuvių kultūros istorijos klausimai, jau nesiribojantys proistore, bet siekiantys ir mūsų laikus, ir politikos istorijos temos, kur pagrindinis dėmesys tautinio atgimimo ir nepriklausomybės atstatymo laikotarpiui, taipgi dabartiniam tautos išsklaidymo ir priespaudos krašte metui.

Redaktorius A. Mažiulis glaustame įvade nušviečia Jono Puzino biografiją ir aptaria jo mokslinį palikimą. Prof. dr. Tomas Remeikis tai atlieka anglų kalba. Arūnas Pemkus paruošęs Jono Puzino darbų 12 puslapių bibliografiją. A. Mažiulis pateikia anotuotą Jono Puzino rankraštinio palikimo sąrašą. Kiekvienas tomas palydimas išsamių rodyklių: vardyno, vietovardžių ir dalykinės rodyklės. (Taip rūpestingai išleista raštų rinktinė ir spaustuvės pasigėrėtinai apipavidalinta nuo dabar laikytina standartu ir ateityje leidžiamoms lietuvių autorių darbų rinktinėms.)

Šieji du tomai iškart prakalba į skaitytoją dvigubai: pagrindinai jie atskleidžia nepaprastą mokslininko sutelktą žinių lobį apie mūsų tautos pradmenis — atkastus piliakalnių žvyre, išskaitytus senovės raštuose. Tai archeologas ir istorikas Puzinas — taip noriai besidalinantis su savo tautiečiais įžvalgom į mūsų tautos praeitį, padedantis mums kurti istorinę tautinę atmintį. Bet taip pat čia susitinkame ir savo pačių bendrakeleivį išeivijoje, kuris taip nuoširdžiai sielojosi savo žmonių kultūriniu klestėjimu ir buvo pasiruošęs jį patikėti priaugančioms jaunoms kartoms. Kaip PLB Kultūros tarybos pirmininkas 1962 metais jis rašė apie mūsų kultūrinius uždavinius: „planuoti lengva, bet kaip gi visa tai įgyvendinti? Atsakymas — nei vieno čia iškelto klausimo nėra negalimo įgyvendinti. Tereikia kelių dalykų: tautinio susipratimo, gerų norų, ryžto ir vieningo bendro darbo. Tada bus gausios lituanistinės mokyklos, neskurs dabar veikiančios gimnazijos, netruks vadovėlių, vertingų ir gražiai išleistų knygų, puikių dailės parodų, naujų simfonijų, lietuviškų operų, pakils mūsų spaudos lygis, įkursime Lietuvių kultūros namus ir turėsime milijoninį Lietuvių fondą. Pirmiausia tereikia mums patiems apsitvarkyti — sujungti visas mūsų kūrybines pajėgas draugėn, talkininkauti joms, remti jas, nesibaidyti uždedamų pareigų, o ką apsiėmus — tesėti" (p. 628). O 1966 metais straipsnyje „Mūsų jaunimas Lietuvos laisvės sutemų laikais" Puzinas iškėlė šviesius reiškinius jaunosios kartos gyvenime: „Jaunimas, daugumoje tėvų remiamas, eina aukštuosius mokslus, didžiuliai jų kiekiai ir yra juos baigę. Tik nereikia sustoti pusiaukelėje, reikia siekti magistro ir net daktaro laipsnio... Lietuvos laisvės bylai jaunimas gali labai daug padėti, nes jam labiau prieinami Amerikos vadovaują mokslo ir politikos žmonės. Jaunimas veržiasi veikti savarankiškai, tat kelią jiems!... Jaunimas, geriau suprasdamas naują laiko dvasią, naujais metodais galės sėkmingai tęsti vyresniųjų darbą... Jaunieji turi peraugti vyresniuosius, kad lietuviška kultūra dar stipriau suklestėtų" (p. 636 - 37). Prozaiškais žodžiais išreikštos kertinės visuomeninio gyvenimo tiesos įgyja jėgos ir šviečia toliau, kada už jų stovi visas mokslininko gyvenimas, atiduotas žinių apie mūsų tautos praeitį ieškojimui ir rūpesčiui jos ateitimi. Tas vienas kitas lietuvis jaunuolis, kuris ruošiasi tapti archeologu ar istoriku, kada šiais laikais tiek čia, tiek Lietuvoje šiai profesinei rūšiai gresia vienoks ar kitoks išnykimo pavojus, Jono Puzino *Rinktiniuose raštuose* ras ir pavyzdį, ir paskatą, o kiekvienas lietuvis skaitytojas bus praturtintas geresniu savo tautinės praeities suvokimu.

Bronė Jameikienė — Lotoso madona (Skaldytas stiklas).

• Vacys Kavaliūnas, *Dalia.* Romanas. Cleveland: Viltis, 1983. Aplankas Vlados Stančikaitės-Abraitienės. 236 psl. Kaina — 7 dol. Gaunama pas platintojus ir „Drauge".

Naujas Vacio Kavaliūno romanas, kuriame visi veikėjai myli ir kenčia, nuosekliai vysto žmogaus, pasitinkančio savo likimą, temą. Jau pačioj pradžioj, kada romano pasakotojas ir pagrindinis veikėjas Romas supažindinamas su Dalia, jis paklausia, „Kieno dalia?" Jam atsakoma,

(Nukelta į 4 psl.)

Bronė Jameikienė — Žilvinas (vitražas). Iš dr. Robert Look rinkinio.

Naujos knygos pirmu žvilgsniu

(Atkelta iš 3 psl.)

„Nežinau, nežinau. Gali kartais būti ir tavo" (p. 11). Nors sutiktoji mergaitė čia pat tampa Romo dalia, ji lieka nepasiekiama ir nepagaunama, ir ką ji jaučia Romui, nuo skaitytojo slepiama beveik iki pat pabaigos — tik Romo ieškojimą savo „dalios" per visą knygą sekame. Iš tikrųjų jis ją beveik taip greitai praranda, kaip buvo suradęs. Romano dvasia, visa jo nuotaika kuriama lyrišku pasakotojo savo jausmų ir pojūčių perteikimu.

Dalia išlaikoma mįslingu romano centru — ji ir myli Romą, ir bėga nuo jo, ir tik iš jos sesers, iš vienuolyno vyresniosios Belgijoje ir Dalią vėliau priglaudusios ponios Filipart pasakojimų patiriame jos elgesio užkulisius. Bet tai tik užuominos. Dalia lieka paslaptim — tiek kiek skaitytojas užintriguotas patirti, kodėl ji visko bijo, kodėl ji „bijojo būti vienuolyne, bijojo ir iš jo išstoti" (p. 230), tiek jo smalsumui lemta likti nepatenkintam. Ypač, kad Dalia Romui pakartotinai sako,

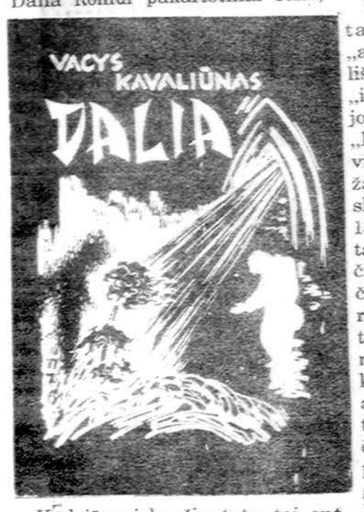

„Kad jūs viską žinotute, tai ant manęs nepyktute" (pgl. p. 23). Jeigu romanas būtų pasukęs labiau psichologinių priežasčių žmogiškai tragedijai tyrinėjimo linkme, ši Dalios baimė būtų tam vaisingas šaltinis. Nors ji ir įtikinamai sugestijuojama, ji lieka neišnaudota. Gal autorius norėjo, kad Dalia veiktų daugiau kaip simbolis („dvasinių tolumų", p. 18 — ir toliau dažnokai linksniuojamų), kaip pagrindinio veikėjo Romo vidinio pasaulio ir sunkiai konkretizuojamo amžinybės ilgesio ašis, ne gyvas romano charakteris? Atrodo, kad gal ir taip.

Ne vien Dalia gaubiama paslapties, bet ir Romo motinos ankstesnis gyvenimas (ar ji tikrai nunuodijo savo pirmą vyrą, kaip žmonės kalba?), Romo brolio Pijaus nelaiminga jaunystė ir savižudybė ir Pijaus mylėtos dvaro panelės Eugenijos neišaiškinama liga ir mirtis (abudu įvykiai pereinantys į melodramos konvencijas), ir Romą norinčios pavilioti kaimo mokytojos Vilhelminos aistra ir neaiški praeitis (ar jos sesuo Zosė iš tikrųjų esanti jos duktė?), ir Dalios sesers Budrikienės nelaimingos vedybos (kodėl ji tekėjo už savo vyro Florencijaus?). Bet jeigu Dalia išlaikoma tik egzistencijos paslapties atšvaitu Romo sąmonėje (jai tenka Psichės vaidmuo, taško, į kurį veržiasi Romo noras mylėti, rasti žemėje savo neišsakomų lūkesčių tikslą), tai kiti romano veikėjai bematant imponuoja skaitytojui: jų ir kalba tiksli, atitinkanti charakterių tipams, sodri, tuo pačiu metu taupi ir sugestyvi. Sudomina skaitytoją Romo dėdienės tipas, ujančios savo vyrą ir vaikus; Florencijaus, Dalios sesers vyro, nuolatinis saldus lipšnumas savo žmonai; Urbonienės, kaimo liežuvininkės, gabios insinuacijos; kapitono Gervazo Gervės, Romo sesers Jūratės vyro, santūrus, vyriškas, elegantiškai save menkinantis kalbėjimo stilius. Kada pagrindinio veikėjo Romo pasakojimas plaukia labai rimtai ir vienodai jausmingai, šiųjų kalba romanui suteikia komišką atsvarą ir liudija autoriaus dar nevisiškai galbūt išnaudotą talentą lengvam, humoristiškam savo veikėjų traktavimui.

Romano tėkmė varoma Romo sapnų, regėjimų ir dialogų, vykstančių tik jo sąmonėje, pagalba — pasakojimas tokiu būdu įgyja siurrealistinį pobūdį. Jį sustiprina kitų veikėjų užuominos apie vaikščiojančius mirusiuosius (pvz. Pijų, kuris pasišaukia Eugeniją į anapus). Tuo tarpu Romo motina tam suteikia raminantį atspalvį, pvz., tvirtindama, kad Vėlinėse visi mirusieji susitinka — jiems ramu ir gera, jie telaukia ateinančių dar gyvų. Tarp vienų ir kitų nėra užtvarų — su mirusiaisiais susitinkama ir kalbama, kaip ir anksčiau (pvz. motina nebijo besivaidenančio Pijaus: „Kaip gali, Šimuli, bijoti savo vaiko?" p. 118).

Veikėjų, sekančių įkandin savo likimą, nuotaikos keičiasi — iš nusiminimo pereinama į giedrą, ir vėl krentama į nevilį. Kentėjimas yra nuolat komentuojamas — kiekvieno veikėjo veidas bent kartą yra rodomas kančios iškreiptas. Kenčia ne vien žmonės — Romas eina į tarnybą „kenčiančios išvaizdos pastate" (p. 30), po Pijaus laidotuvių Romą ir motiną namie pasitinka „kenčianti pirkios erdvė" (p. 44). Pagaliau ir okupacija, ir trėmimai tobulai įliejami į romano bendrą nuotaiką — Romo košmare jie susitinka.

Romo kalba perpinta jo pamėgtais žodžiais: „virpesys", „aidesys", „skambėjimas", „vitališkas virpėjimas", „praėjimas" ir „išnykstantys žingsniai". Tipingi jo pasakojančio balso pavyzdžiai: „Paskiau jau, rodos, miegu. Bet vis tiek jaučiu ir girdžiu. Tarsi tos žaliuojančios pavasario tolumos skamba ir aidi mano sieloje" (p. 15); „Pro plačiai atidarytą langą tarsi kylantis iš rasomis kibirkščiuojančių medžių lapų — paukščių čiulbesys. Ir jame juntu ir net, rodos, girdžiu juodus ir skaudžius tolumosna nuskambėjusių žingsnių aidesius" (p. 30). Tai sakiniai, kurie begalinėm variacijom atkartojami per visą knygą. Skaitytojui jie gali pradėti įgristi — čia tam tikras pavojus. Iš kitos pusės, šis kartojimas yra susijęs ir galbūt yra skirtas pabrėžti muzikos vaidmenį romane — pasitelkiama ne tik „Carmen" melodijos, bet ir liaudies dainos, dainuojamos Urbonienės, tos pačios, kuri savo liežuvavimu griauna savo kaimynų gyvenimus. Pabrėžtina ir autoriaus sąmoningas veikėjams vardų parinkimas, kuriais taip pat žaidžiama romano eigoje: be Dalios, Gervazas Gervė; Vilhelmina, kuri norėtų vadintis Audra; Nastė Budrikienė, kuri norėtų vadintis Nastasie; Florencijus; arklio, su kuriuo kavalerijos šventėje Gervė nusilaužia koją, vardas Mirtis. Religinis momentas, įvestas būti fonu likiminėms paslaptims, lieka neišvystytas — nors keleta kartų cituojami Jėzaus žodžiai „Kas tiki į mane, nemirs per amžius" — tai greičiau inkantacija, negu sudėtinė romano mintis.

Romanas tikrai patiks skaitytojui, kuris įstengs nekreipti dėmesio, kad *Jaunojo Wertherio kančios* parašyta daugiau kaip prieš du šimtus metų. Jį patrauks autoriaus toks užtikrintas sugebėjimas naudoti liaudies pasaulėjautą gyvųjų ir mirusiųjų santykiavimui atskleisti, jo polinkis į siurrealistinį, gilesnės tikrovės ieškantį žvilgsnį į žmogiškąjį gyvenimą. Gal tik linkėtina autoriui ateityje parašyti ir tokį romaną, kuriame jis nusimestų varžtus, lig šiol, atrodytų, saistančius jo vaizduotę tam tikro dvasingumo ir tyrumo vardan, ir pabandytų duoti pilną valią ir kitiems jo vaizduotės polėkiams: humorui, groteskai, absurdui (pvz. kodėl *Dalioje* Romo seserį Jūratę, po jos vyro Gervės suluošinimo, pradeda lankyti parapijos vikaras ant motociklo?). Lietuviškame romane tai dar tik pradedami plėšti laukai — kodėl negalėtų pamėginti Vacys Kavaliūnas savo turimą likiminio-egzistencinio žmogaus kelio viziją išreikšti kūrybiniai ir kitomis priemonėmis, kurioms jis ir ligšiolinėj savo kūryboj rodo patraukimą ir kurios magina skaitytoją *Dalioje*.

Mykolo Arvysto skulptūra.

• *Bridge across the Sea. Seven Baltic Plays.* Redaguota Alfreds Straumanis. Prospect Heights, Illinois: Waveland Press, 1983. 368 psl.

Pabaltijo tautų literatūrų dabartinių dramų rinkinyje, redaguotame latvio Alfreds Straumanis, rašytojo ir Southern Illinois University dramos profesoriaus, atspausdinta septynių pabaltiečių dramaturgų, gyvenančių Šiaurės Amerikoje, veikalai: esto Ilmar Kulvet „Bridge across the Sea", estės Raissa Kõvamees „The Maiden on the Seashore", latvio Anšlavs Eglitis „Ferdinand and Sybil" ir „Please, Come in, Sir!", latvio Alfreds Straumanis „It's Different Now, Mr. Abele", Algirdo Landsbergio „Meilės mokykla" (vertimas autoriaus, įvadas — dr. Ilonos Gražytės-Maziliauskienės) ir Antano Škėmos „Ataraxia" (vertimas Kristinos Škėmaitės-Snyder, įvadas — Alfreds Straumanis).

Šie septyni vaidinimai atstovauja komedijos, satyros, „Juodosios komedijos" žanrams. Jiems visiems yra būdinga pastangos nušviesti pabaltiečių emigrantų kultūrinį prisitaikymą naujajame krašte. Dramatines problemas autoriai semia iš emigrantų padėties: jaunimo, išauginto pagal ankstesnes tradicijas, pastangų pridygti naujoje aplinkoje, atvykėlių polinkio gyventi praeitimi ir nežvelgti į ateitį, nenoro atsisakyti iš tėvynės atsivežtų pažiūrų, kliudančių imtis kurti gyvenimą iš naujo, kaltės jausmo, kylančio dėl senų įsitikinimų atsižadėjimo.

Jānis Penikis rinkiniui parašęs įvadą „An Immigrant Experience in America: the Baltic Option", įžvalgiai svarsto klausimą: kodėl pabaltiečių bendruomenės išlaiko savo tautinį identitetą, kada kliūčių jiems ištirpti Amerikos kultūroje kaip ir nėra. Atrodytų, kad rinkinys yra taikomas ne tiek literatūriniu požiūriu pateikti angliškai skaitančiai publikai draminės pabaltiečių kūrybos pavyzdžius, kiek patarnauti sociologinei emigrantų patirties analizei. Tačiau ir tai turi savo vertę ir gali padėti mums visiems „išeivišką" gyvenimo problematiką geriau įžvelgti. Dviejų lietuviškų dramų vertimai atlikti pajėgiai. Knyga skoningai išleista su gerom dramų pastatymų iliustracijom.

Mykolo Arvysto skulptūra.

• *Pelenė.* Lietuviškai - angliškai pritaikyta vaikams didelio formato spalvavimo knyga, su pasakos tekstu, žaidimais, žodynėliu, garsine juostele. Paruošė: Nijolė Mackevičienė, Ramunė Račkauskienė, Gailutė Valiulienė. Iliustravo Diana Kizlauskienė. Chicaga: JAV LB Švietimo taryba, 1982. 40 psl.

Mažamečiams vaikučiams išleista knygelė, skirta jiems pradžiuginti ir patobulinti jų lietuvių kalbą. Kaip leidėjai pažymi, knygutė turi dvigubą tikslą: suteikti lietuviškai kalbantiems ir ką tik pradedantiems skaityti vaikams lengvą medžiagą įdomia forma (naudojami trumpi sakiniai, esamojo laiko veiksmažodžiai ir ribotas pakartojamas žodynas) ir palengvinti lietuvių kalbos mokymąsi lietuviškai dar nekalbantiems vaikams. Tekstas pateikiamas anglų ir lietuvių kalbomis, kad vertimas iš anglų į lietuvių kalbą būtų automatiškas. Kartu padaryta magnetinė juostelė naudojama nurodyti taisyklingą tarimą. Knygelės gale pateikiama keli pratimai ir žaidimas, kurių tikslas yra praplėsti žodyną; iliustracijos, kuriose atsispindi tautiniai motyvai, taipgi padeda vaikui geriau suprasti tekstą.

Lietuviškame švietime dirbantieji yra pastebėję vaikų ir tėvų pageidavimą lengvai paskaitomų ir gausiai iliustruotų paprastų knygelių mažiesiems. Yra planuojama išleisti visą seriją panašių knygelių — Eglės, žalčių karalienės, ir kitokių lietuviškų liaudies pasakų. *Pelenė* — pirmasis šio jaunų tėvų ir mokytojų rūpesčio rezultatas ir tikimasi, kad ji mažiesiems patiks.

• Eglutė (1983 rugs.). Lietuviškas laikraštėlis vaikams išeivijoje leidžiamas kartą į mėnesį Nekaltai Pradėtosios Marijos seserų. Vyr. redaktorė — sesuo Ona Mikailaitė, 57 Sylvan Ave., Toronto, Ont., M6H 1G4, Canada. Administratorė — Danguolė Sadūnaitė, Immaculate Conception Convent, Putnam CT 06260. Metinė prenumerata — 7 dol., vieno numerio kaina — 75 centai.

• Akiračiai nr. 7 (1983 m. liepa). Mėnesinis laikraštis, leidžiamas Viewpoint Press, Inc. 6821 S. Maplewood Ave., Chicago, Ill. 60629. Metinė prenumerata — 8 dol., atskiras numeris — 1 dol.

Judita Sedaitytė iš New Yorko ir Rasa Kaminskaitė iš Chicagos svarsto kurias knygas nusipirkti X Lituanistikos Seminare, vykusiame š.m. rugpjūčio 7 - 21 dienomis Clinton, Ohio.

Nuotrauka Romo Sakadolskio

Svečiuose pas skulptorių Arvystą

Būnant New Yorke, netikėtai teko susipažinti ir aplankyti lietuvį skulptorių Mykolą Arvystą. Arvystas yra gimęs Vilniuje, bet mokslus išėjęs Amerikoje. Jis yra baigęs Tufts universiteto medicinos mokyklą ir Columbia universiteto ortodontologijos mokyklą. Taip pat jis studijavo skulptūrą Columbia universiteto meno mokykloj. Šiuo metu Mykolas Arvystas kaip dantų gydytojas - ortodontas turi privačią praktiką Manhattane ir profesoriauja New Jersey Medicinos mokykloje. Tačiau mus labiausiai domina jo darbai skulptūros srityje. Mums teko aplankyti jo atelje New Yorke. Mykolas Arvystas gyvena netoli garsaus menininkų Greenwich Village, Hudson upės pakrantėje. Tai buvusi didžiųjų uosto prekių sandėlių apylinkė. Dabar tie prekių sandėliai paverčiami kondominiumais. Viename tokių kondominiumų penktame aukšte Mykolas yra įrengęs labai moderniškai ištaisytą butą su dideliais langais, žvelgiančiais į Hudson upę. Didžiausią kondominiumo aukšto plotą užima skulptūros darbo atelje. Šeimininkas apvedžiojo po visą atelje, kurioje buvo daugybė baigtų ir baigiamųjų kūrinių. Skulptūroms kilnoti įtaisyti specialūs kranai. Čia pat gulėjo neseniai iš Italijos atgabenti balto marmuro gabalai, sveriantys po porą tonų. Mūsų dėmesį daugiausia atkreipė balto ir juodo marmuro moterų statulos, ypač Arvysto nepaprastai dailiai sukurta „Šokėja" ir „Mėnulio stebėtoja". Visas butas ir atelje yra papuošti Arvysto darbo skulptūros kūriniais.

Mykolo Arvysto kūriniai yra buvę išstatyti Elaine Benson Gallery, Bridgehampton, N.Y., Silvermine Guild, Conn. ir Lever House, New York. Už savo skulptūros kūrinius Arvystas yra laimėjęs Painting and Sculpture Society of New Jersey medalį. Jo darbai yra aprašyti Stone Sculpture Society of New York ir „Art Speak" leidiniuose.

Būtų nepaprastai įdomu supažindinti plačią lietuvių visuomenę su šiuo talentingu menininku, suruošiant jo skulptūros darbų parodą Chicagoje.

A. B.

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

gautų įskaitas. Jis turi užsidirbti padorų pažymį — nors tai lengviau mažose kalbų klasėse negu didelėse populiaresnių dalykų salėse. Niekas nėra prašomas dėl skaičiaus ar dėl fasono užsiregistruoti.

Kad lituanistikos programa siektų savo tikslų ir juos pasiektų ir kad ji išliktų universitete, yra būtinas patenkinamas skaičius studentų. Pats studentas, kuris jau yra suaugęs, turi apsispręsti ir užsiregistruoti. Bet studento gyvenimą paliečia ir kiti: šeima, organizacijos, kitos lietuviškosios bendruomenės mokslo įstaigos. Per šiuos metus iš kai kurių susilaukta daug paramos. Lietuvių Fondas ir finansiškai, ir morališkai remia; PLB Švietimo komisija įvairiais būdais prisidėjo; JAV LB Švietimo taryba tarpininkavo tarp Lietuvių Fondo ir UIC programos. Spauda ir radijo programos mielai skelbė. Bet didžiausia spraga buvo ir yra lietuvių visuomenės ir lietuvių mokslinės sistemos.

Išsikovojusi akredituotą lituanistikos programą, visuomenė liko jai beveik apatiška. Kai kurie padovanojo knygų; kiti pasiteirauja. Bet nėra tokio nusiteikimo, kad lietuviui studentui turėtų rūpėti į studijų planą įtraukti lituanistiką ir kad tai būtų jo gyvenimui svarbu. Svarbiaisiais pripažinti tie dalykai, kurie padidina galimybę daug uždirbti. Tuo pačiu, dauguma studentų bei jų tėvų įsitikinę, kad, pavyzdžiui, studentai savo šeimas lietuviškai augins, lietuviškai kalbės, nors tos kalbos niekad tvarkingai neišmoko. Apatija arba priešiškumas jaučiamas ir iš kitų lituanistinių įstaigų, lyg čia būtų kokia konkurencija — nors vienintelis UIC lituanistinės programos pasisakymas kitų atžvilgiu yra buvęs, kad studentai, lanką kitas įstaigas ir UIC, gali tuo pačiu ir ten atlikti darbą, ir čia už tai gauti įskaitas. Visais atžvilgiais UIC programa yra prisidėjusi prie kitų organizacijų, įstaigų darbo, padėdama studentams kuo geriau atlikti lituanistikos darbus ir už tai susilaukti, kai tik įmanoma, atpildo.

Universiteto knygynas kiekvieną mokslo metų ketvirtį užsako knygas kursams pagal profesorių paduotus sąrašus. Šią vasarą iš vienos lietuvių įstaigos knygynas gavo ilgą, iškilmingą paaiškinimą, kad daugiau knygų lituanistikos kursams nesiųs, nes vis atšaukiami kursai. Kursai atšaukiami retai ir tiktai, jeigu nei vienas studentas jiems neužsiregistruoja. Tai iš anksto nepramatoma; jeigu tai atsitinka, gaila ir nesmagu, nes didelis nuostolis ir universitetui, ir lietuvių visuomenei (kaip matome iš studentų dalyvavimo, pavyzdžiui, spaudoje), ir patiems studentams.

Patiems lietuviams vienas kitą nepagrįstai teisti ir priešiškai viešai pasisakyti nėra gerai. Palyginus proporciją dėstytojų ir studentų kitose aukštesnio mokslo lietuvių programose, pavyzdžiui, Lituanistikos Seminare bei Pedagoginiam Lituanistikos institute, paaiškėja, kad UIC programa neblogai stovi. Palyginus studentų viešus darbus, aišku, kad UIC pirmauja.

O tačiau, nėra, kaip turėtų būti. UIC lituanistikos studentų skaičius yra mažas. Jeigu studento pagrindinė šaka kolegijoje reikalauja svetimos kalbos, gal jis pasirinks lietuvių kalbą. Jeigu jis norės, laisvų įskaitų skaičiun pasirinks lituanistiką. Bet kad tai rištųsi su jo dabartiniu ir būsimu lietuvišku gyvenimu, jam neateina į galvą. Kad tai galėtų rištis su jo pilnu lituanistiniu išsilavinimu, jam neprimenama.

Bandyta per tuos penkerius metus išlaikyti sveiką lituansitikos programą — tiek skaičiumi, tiek išeita medžiaga, tiek studentų pasiekimais. Universitetas lituanistikos programos pasiekimais didžiuojasi, bet mato, kad studentų skaičius nėra pakankamas. Pasirodo, kad lituanistikos programai šis kraštas, ši mokslo institucija nėra „svetima": kartu siekiama, planuojama. Trūksta tik visuomenės paramos ir studentų.

1984 rudens ketvirčiui prasidedant, turime pripažinti, kad visa atsakomybė už lituanistikos studijas Amerikos UIC universitete yra mūsų visuomenės. Mes svajojome, mes žadėjome, mes išsiblaškėme, mes pavydime, ir mums neberūpi. Priešas, galbūt yra ne mūsų aplinka, o mes patys — mūsų keistos vertybės ir mūsų baimės. Programa pareina nuo visuomenės paramos bei pritarimo; iš visuomenės ateina studentai. Ir į visuomenę jie grįžta. Nuostolis jaučiamas dabar universitete; vėliau jis bus jaučiamas lietuvių mokyklose, spaudoje ir veikloje. Studentų yra per mažai; kas gali tikėtis, kad Illinois universitetas Chicagoje perims lietuvių atsakomybę?

Marija Stankus-Saulaitė